

I. ARTYKUŁY

JACEK NAPIERAŁA

ISTOTNE NARUSZENIE ZOBOWIĄZANIA JAKO PRZESŁANKA ODPOWIEDZIALNOŚCI KONTRAKTOWEJ W KONWENCJI WIEDEŃSKIEJ

I. UWAGA WSTĘPNA

W dniu 1 stycznia 1988 r. weszła w życie "Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów" stanowiąca załącznik do "Aktu końcowego konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie umów międzynarodowej sprzedaży towarów" z 11 kwietnia 1980 r. Jej znajomość może okazać się niezbędna przy kojarzeniu wzajemnych interesów w toku zawieranych umów z udziałem kontrahentów polskich¹. Dotyczy to między innymi norm wyznaczających konsekwencje naruszenia zobowiązania przez sprzedawcę lub kupującego. Jednym z oryginalnych rozwiązań konwencji jest powiązanie tych konsekwencji z kwalifikowaną formą naruszenia zobowiązania, a mianowicie z naruszeniem *i s t o t n y m*. W niniejszym artykule podjęta została próba usystematyzowania problemów, które mogą wyłonić się przy stosowaniu tej regulacji w praktyce.

II. ISTOTNE NARUSZENIE JAKO POSTAĆ "BREACH OF CONTRACT"

1. Struktura "konwencyjnego" stosunku zobowiązaniowego odpowiada modelowi (typowi) *g w a r a n c y j n e m u*, zgodnie z którym: a) zawierając umowę dłużnik przyrzeka ("gwarantuje"), że określony w treści powołanego stosunku zobowiązaniowego rezultat zostanie osiągnięty; b) brak tego rezultatu aktualizuje - wiążący strony już z chwilą zawarcia umowy - "obowiązek odpowiedzialności" ("Einstandspflicht"). Takie rozwiązanie jest charakterystyczne dla systemu prawa anglosaskiego. Centralną kategorią prawa kontraktu w *common law* jest bowiem tzw. przyrzeczenie gwarancyjne ("warranty") rozumiane — najogólniej rzecz ujmując - w ten sposób, że dłużnik przyrzeka odszkodowanie na wypadek, gdyby przyrzeczone świad-

¹ Sytuacje, w których konwencja może znaleźć zastosowanie z udziałem kontrahenta polskiego omawia L. Zalewski w: *Sposoby zawierania umów w handlu międzynarodowym*, Warszawa-Poznań 1992, s. 37 - 38.

czenie nie zostało spełnione². Przesłanką odpowiedzialności dłużnika jest "breach of contract" obejmujące każdą postać naruszenia zobowiązania³.

2. Przewidziany w konwencji wiedeńskiej reżim odpowiedzialności kontraktowej znajduje zastosowanie przy każdym odstępstwie od wyznaczonego treścią stosunku zobowiązaniowego "programu"⁴ postępowania dłużnika (art. 45, 61). Oznacza to przede wszystkim, iż:

Po pierwsze — nie zostały uregulowane tradycyjne "szczególne" postacie naruszeń kontraktu, takie jak zwłoka czy niemożliwość świadczenia; z drugiej strony natomiast na gruncie konwencji nie ma potrzeby poszukiwania uzasadnień dla odpowiedzialności dłużnika z tytułu tzw. pozytywnych naruszeń umowy ("positive Vertragsverletzung").

Po drugie - "breach of contract" obejmuje również dostarczenie towaru z wadami fizycznymi i prawnymi. Przy stosowaniu konwencji unika się więc problemów "granicznych", w tym między innymi konieczności odpowiedzi na pytanie: czy treścią zobowiązania sprzedawcy objęta jest również jakość rzeczy oznaczonej co do tożsamości, czy też jest ona przedmiotem szczególnej odpowiedzialności z tytułu rękojmi⁵.

3. Posługiwanie się jednolitą instytucją "breach of contract" nie przekreśla natomiast praktycznej przydatności łączenia określonych sankcji z wyróżnionym w jakiś sposób rodzajem naruszenia⁶. Z tego punktu widzenia podstawowe znaczenie w konwencji ma wyróżnienie istotnego naruszenia zobowiązania. Dla ilustracji można wskazać przepisy, które znajdują zastosowanie, gdy sprzedawca dostarcza towar wadliwy, a zarazem naruszenie to nie ma charakteru istotnego. Kupującemu przysługuje wówczas roszczenie o naprawę (art. 46 pkt 3) łącznie z odszkodowaniem kompensującym zmniejszoną wartość świadczenia (art. 45 pkt Ib) oraz prawo obniżenia ceny (art. 50). Z kolei, jeżeli naprawa nie zostanie wykonana lub minie wyznaczony na ten cel czas, przysługuje mu prawo odstąpienia od umowy oraz odszkodowanie z tytułu niewykonania zobowiązania. Natomiast gdy wada jest "nie do naprawienia", pozostaje stosowne roszczenie odszkodowawcze lub obniżenie ceny. Te ostatnie wejdą również w grę, gdy kupujący przeoczy

² E. A. Farnsworth, *Contracta*, Boston-Toronto 1982, s. 817; M. Rheinstein, *Die Struktur der vertraglichen Schuldverhältnisse im anglo-amerikanischen Recht*, Berlin-Lipsk 1932, s. 148 i n. Chodzi w tym miejscu o "warranty" w szerokim znaczeniu. "Warranty" w znaczeniu węższym oznacza przyrzeczenie, którego naruszenie umożliwia dochodzenie tylko o odszkodowania w odróżnieniu od tzw. "warunku prostego" ("condition"), który daje prawo "den Vertrag im ganzen als erledigt zu betrachten". Tak E. Rabel, *Das Recht der Warenkauf*, Berlin 1957, t. I, s. 264, przypis 1.

³ "A breach of contract is committed when a party without lawful excuse fails or refuses to perform what is due from him under the contract, performs defectively or incapacitates himself from performing"; G. H. Tveitel, *The law of contract*, London 1987, s. 637. Obrazowo ujmują to G. C. Cheshire, C. H. S. Fifoot, M. P. Furmston, *Law of Contract*, London 1986, s. 515 ("...a less than perfect performance will be a breach").

⁴ A. Kappus, *Rechtvergleichende Aspekte zur Vertragsaufhebung wegen Sachmangels nach UN-Kaufrecht*, *Recht der Internationalen Wirtschaft (RIW)* 1992, nr 7, s. 529.

⁵ Podkreśla to m.in. G. Ryffel, *Die Schadenersatzhaftung des Verkäufers nach dem Wiener Übereinkommen über internationale Warenkaufverträge vom 11. April 1980*, Bern-Frankfurt a.M.-New York-Paris-Wien 1992, s. 9. W literaturze przedmiotu przytaczana jest często wypowiedź E. v. Caemmerera, *Internationale Vereinheitlichung des Kaufrechts*, *Schweizerische Juristen-Zeitung* 1981, s. 264: "Die tiefen Gräben, die in den Rechten romanistischer Tradition die Erfüllungshaftung und die Sachmängelgewährleistung, die Sachmängelhaftung und die Rechtsmängelhaftung voneinander trennen, werden zugeschüttet".

⁶ T. Pajor, *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 16, podkreśla, iż w takiej sytuacji "szczegółowe przepisy sajuz jednak tylko potwierdzeniem i uzupełnieniem klauzuli ogólnej".

termin napomnienia, a zarazem spełnione zostaną przesłanki wynikające z art. 44 i art. 39 pkt 1 konwencji⁷.

4. Szczególnie doniosłe praktycznie jest uregulowanie: a) w jaki sposób oraz b) kiedy znajduje zastosowanie sankcja w postaci rozwiązania naruszonego zobowiązania występująca łącznie z roszczeniem odszkodowawczym, przysługującym sprzedawcy/kupującemu "zamiast" (w miejsce) świadczenia pierwotnego.

Ad a) Odnosząc się do przyjętego w konwencji sposobu rozwiązania naruszonego stosunku zobowiązaniowego należy podkreślić że⁸: po pierwsze — system sądowego rozwiązania umowy (charakteryzujący prawo francuskie — art. 1148 K.N.) uznano jako nieprzydatny w międzynarodowym obrocie handlowym; po drugie - zrezygnowano z rozwiązania stosunku umownego *ipso iure*, które to rozwiązanie znała konwencja haska; po trzecie — zdarzeniem powodującym rozwiązanie stosunku zobowiązaniowego jest natomiast oświadczenie strony o odstąpieniu od umowy.

Ad b) Zgodnie z art. 49 pkt 1a oraz art. 64 pkt 1a kupujący lub sprzedawca może odstąpić od umowy, jeżeli niespełnienie obowiązku przez drugą stronę stanowi i s t o t n e naruszenie zobowiązania ("fundamental breach of contract", "wesentliche Vertragsverletzung"). Podobne uregulowania znajdujemy w: 1) art. 51, na podstawie którego kupujący może odstąpić od umowy gdy sprzedawca dostarczy część towaru lub gdy nienależyte świadczenie dotyczy tylko części towaru; 2) art. 73 dotyczącym umów o sukcesywną sprzedaż towaru ("instalment contracts"; "aufeinanderfolgende Lieferungen"); 3) art. 72 regulującym problematykę odpowiedzialności z tytułu naruszenia zobowiązania przed terminem wymagalności świadczenia ("anticipatory breach"; "vorweggenommene Vertragsverletzung").

W literaturze podkreśla się, że wymóg kwalifikowanego naruszenia zobowiązania jako przesłanki odstąpienia od umowy - po pierwsze - zgodny jest z zasadą, iż "tylko dotkliwe ("schwere") naruszenie zobowiązania upoważnia do odstąpienia od zasady *pacta sunt servanda*"⁹, po drugie — przeciwdziałać ma niekorzystnym gospodarczo skutkom związanym z obowiązkiem (art. 82) zwrotu towaru (koszty przechowania, transportu)¹⁰. Z tego zresztą powodu, zgodnie z art. 46 pkt 2, "istotne" naruszenie zobowiązania stanowi również przesłankę uprawnienia domagania się ponownego dostarczenia towaru wolnego od wad ("Ersatzlieferung")¹¹. W wypadku istotnego naruszenia zobowiązania prawo do żądania świadczenia towaru wolnego od wad oraz prawo do odstąpienia od umowy przysługuje kupującemu pomimo przejścia na niego

⁷ U. Huber, w: E. v. Caemmerer, P. Schlechtriem, *Kommentar zum Einheitlichen UN-Kaufrecht*, München 1990, s. 389.

⁸ Por. w tej kwestii E. v. Caemmerer, *Die wesentliche Vertragsverletzung im internationalen Einheitlichen Kaufrecht*, w: *Europäisches Rechtsdenken in Geschichte und Gegenwart. Festschrift für H. Coing zum 70. Geburtstag*, München 1982, t. II, s. 35 - 37.

⁹ P. Schlechtriem, *Die Pflichten des Verkäufers und die Folgen ihrer Verletzung, insbesondere bezüglich der Beschaffenheit der Ware*, w: *Wiener Kaufrecht. Der schweizerische Aussenhandel unter dem UN-Übereinkommen über den internationalen Warenkauf*, pod red. E. Buchera, Bern 1991, s. 106.

¹⁰ H. Honseil, *Die Vertragsverletzung des Verkäufers nach dem Wiener Kaufrecht*, Schweizerische Juristen-Zeitung 1992, nr 20, s. 346.

¹¹ P. Schlechtriem, w: E. v. Caemmerer, P. Schlechtriem, *Kommentar* s. 196.

ryzyka ponoszenia skutków przypadkowej utraty lub uszkodzenia rzeczy (art. 70)¹².

5. Zgodnie z art. 25 konwencji naruszenie przez jedną stronę zobowiązania jest istotne, jeżeli u drugiej strony wywołuje takie niekorzystne skutki, że w poważnym stopniu pozbawia ją tego, czego zgodnie z umową mogła oczekiwać, chyba że strona naruszająca umowę nie przewidywała takiego skutku, a także w takich samych okolicznościach skutku "tego samego rodzaju"¹³ nie przewidziałaby rozsądna osoba. Wyróżnienie naruszenia zobowiązania jako istotnego nastąpiło więc z uwagi na wywołany tym naruszeniem skutek w postaci: 1) utraty przez jedną ze stron istotnego interesu¹⁴ w spełnieniu zobowiązania, 2) której to utraty nie można było przewidzieć.

III. ISTOTNE NARUSZENIE INTERESÓW WIERZycIELA

1. Utrata interesu w spełnieniu zobowiązania

Utrata przez wierzyciela interesu w realizacji zobowiązania jest typową okolicznością uzasadniającą rozwiązanie tego zobowiązania. Tytułem przykładu można wskazać § 286 pkt 2, § 325 pkt 1, § 326 pkt 2 BGB. Przy stosowaniu tych przepisów sformułowano dyrektywy pozwalające ocenić stopień naruszenia interesu wierzyciela, kwalifikowany bądź jako "Interesseverlust", bądź jako "Unzumutbarkeit der Vertragsfortsetzung"¹⁵. Również w prawie angielskim rozwiązanie umowy i żądanie odszkodowania łączy się z naruszeniem tzw. obowiązku istotnego ("condition") wyróżnianego z uwagi na "wagę" interesu, który wierzyciel wiąże z jego wykonaniem: naruszenie zobowiązania "must go to the root of the contract"; "must deprive him of the substance of what he bargained for"; "must go to the whole and not to part only of the consideration"¹⁶.

¹² Por. F. Enderlein, D. Maskow, H. Strohbach, *Internationales Kaufrecht (Kaufrechtakvention, Verjährungskonvention, Vertretungskonvention, Rechtsanwendungskonvention)*, Berlin 1991, s. 222, gdzie przytaczany jest przykład: Dostarczona została partia 200 silników elektrycznych. W czasie badania próbnego okazało się, że 100 posiada wady. Zanim nastąpiła reklamacja, motory zostały zniszczone przez pożar. Przy założeniu, że miało miejsce "istotne" naruszenie zobowiązania, kupujący może żądać albo ponownego dostarczenia towaru wolnego od wad, albo odstąpić od umowy.

¹³ Podaję tekst art. 25 konwencji w wersji angielskiej i niemieckiej:

"A breach of contract committed by one of the parties is fundamental if it results in such detriment to the other party as substantially to deprive him of what he is entitled to expect under the contract, unless the party in breach did not foresee and a reasonable person of the same kind in the same circumstances would not have foreseen such a result".

"Eine von einer Partei begangene Vertragsverletzung ist wesentlich, wenn sie für die andere Partei solchen Nachteil zur Folge hat, da ihr im wesentlichen entgeht, was sie nach dem Vertrag hätte erwarten dürfen, es sei denn, da die Vertragsbrüchige Partei diese Folge nicht vorausgesehen hat und eine vernünftige Person der gleichen Art (w wersji szwajcarskiej: 'in gleicher Stellung*') diese Folge unter den gleichen Umständen auch nicht vorausgesehen hätte".

¹⁴ Takie sformułowanie występuje w tekście niemieckim: "Die Wiederholung war aber wohl unvermeidlich, um die Übereinstimmung von Definiens und Definiendum zu gewährleisten"; Ibidem, s. 102.

¹⁵ A. Buchholz, *Warranty, Condition, Fundamental breach. Entwicklung und Probleme der Begriffsbildung im englischen Recht der Vertragserletzungen und Vergleiche mit der deutschen Terminologie*, Köln 1972, s. 70-71.

¹⁶ Przytaczam cytaty z orzeczeń sądowych za B. A. Kern, "Rescission" nach Vertragsverletzung im englischen Recht, Marburg 1983, s. 6.

Powiązanie w konwencji określonych sankcji z kwalifikowaną postacią naruszenia interesu wierzyciela rodzi pytanie o kryterium tej kwalifikacji. Celowe wydaje się zwrócenie uwagi na cztery kryteria, które brane były pod uwagę w czasie dyskusji nad kształtem ujednoczonego prawa umów sprzedaży.

2. Kryteria "istotności"

A. Rodzaj naruszonych obowiązków jako wyznacznik naruszenia istotnego interesu wierzyciela.

a) Propozycja odrzucenia koncepcji, zgodnie z którą kwalifikacja naruszonego interesu wierzyciela dokonywana jest z uwagi na rodzaj naruszonego obowiązku, zgłoszona została już w trakcie dyskusji nad projektem rzymskim konwencji z lat 1939 - 1951, o kwalifikacji tej nie powinna przesądzać "istotność klauzul umownych", lecz "istotność ich naruszenia" ("Wesentlichkeit der Vertragsverletzung")¹⁷.

b) Takie ujęcie jest zresztą zgodne¹⁸ z dostrzeganą ewolucją angielskiej praktyki orzeczniczej stosowanej przy poszukiwaniu kryterium odróżnienia "warranty" od "condition", która (*ex post*) uwzględnia także skutki naruszonego obowiązku. Bierze również pod uwagę to, czy w konkretnej sytuacji naruszony interes wierzyciela może być zaspokojony poprzez odszkodowanie¹⁹.

c) O kwalifikacji naruszonego interesu wierzyciela nie przesądza również to, czy naruszony został tzw. obowiązek główny, czy uboczny²⁰.

B. Kryterium subiektywne: hipotetyczna wola strony.

Kojarzone w trakcie zawierania umowy interesy stron wyróżnia się także z uwagi na rozbieżność pomiędzy oczekiwaniami związanymi z jej wykonaniem a skutkami jej naruszenia²¹. Przy ustalaniu doniosłości ("istotności") tej rozbieżności można wówczas odwołać się do hipotetycznej woli strony zadając pytanie: czy zawarłaby tę umowę, gdyby przewidywała naruszenie zobowiązania i jego skutki?

Metoda ta była szeroko krytykowana w literaturze przedmiotu jako zbyt subiektywna. Tak więc już przy redagowaniu tekstu konwencji haskiej uznano za celowe ustalenie hipotetycznej woli wierzyciela za pomocą miernika

¹⁷ "Es komme für die Schwere der Sanktion nicht auf die Bedeutung der eingegangenen Verbindlichkeit an, sondern auf die Schwere der Verletzung der betroffenen Partei". Tak E. v. Caemmerer omawiając referat Ussinga wygłoszony w 1951 r. (*Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 41 - 42).

¹⁸ Podkreśla to A. Buchholz, *Warranty*, s. 68.

¹⁹ B. A. Kern, "Rescission", s. 12. Szerzej na ten temat por. D. Giesen, *Zur Konstruktion englischer Vertragsvereinbarungen*, Juristen Zeitung 1993, nr 1, s. 16 i n.

²⁰ P. Schlechtriem, w: E. v. Caemmerer, P. Schlechtriem, *Kommentar*, s. 198 i 204. W każdym razie konwencja nie daje podstaw do różnicowania skutków prawnych w zależności od tego, czy naruszone zostały obowiązki bezpośrednio w niej unormowane, czy też wynikają z treści konkretnej umowy (np. obowiązek informacji, dostarczenia dokumentów); G. Ryffel, *Die Schadenersatzhaftung*, s. 26. W tej kwestii por. także R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung des Verkäufers nach A/f. 25 UN-Kaufrecht*, Rechts der Internationalen Wirtschaft 1990, nr 2, s. 106 - 107).

²¹ "...das Gewicht der Folgen des Vertragsbruchs im Verhältnis zur beabsichtigten vollen Erreichung dieses Interesses abzuwägen"; E. v. Caemmerer, *Die wesentliche*, s. 48.

zobiektywizowanego: "osoby rozsądnej, znajdującej się w takiej samej sytuacji" (art. 10). Z drugiej strony zwrócono również uwagę, iż w stosunkach gospodarczych odpowiedź na wyżej sformułowane pytanie, postawione "rozsądnemu kupcowi", zawsze będzie zależała od konkretnej sytuacji rynkowej²².

C. Kryterium obiektywne: szkoda.

Krytyka rozwiązania przyjętego w art. 10 konwencji haskiej stanowiła podatny grunt do zgłaszania propozycji, by kwalifikację naruszenia zobowiązania dokonywać za pomocą kryterium obiektywnego. W skrajnej postaci znalazło to wyraz w art. 23 projektu z 1978 r., zgodnie z którym o "istotności" naruszenia zobowiązania miał decydować jego skutek w postaci szkody ("A breach committed by one of the parties is fundamental if it results in substantial detriment to the other party..."). Przykład: Zamiast zamówionych worków kawy dostawca przekazuje worki bawełny. Jeżeli pomiędzy zawarciem umowy a dostawą cena kawy drastycznie spadła, to w świetle art. 23 projektu brak byłoby podstaw do kwalifikacji naruszenia zobowiązania jako istotnego²³.

Krytykując takie rozwiązanie podnoszono między innymi, że szkoda - inaczej niż w wypadku odpowiedzialności odszkodowawczej - nie powinna stanowić przesłanki odstąpienia od umowy²⁴.

D. Kryterium kompromisowe art. 25: zawiedzione oczekiwania wierzyciela.

Przyjęte w art. 25 rozwiązanie postrzegane jest jako rezultat kompromisu. Osiągnięto go odrzucając zarówno zbyt subiektywną (preferującą interesy kupującego) formułę art. 10 konwencji haskiej, jak i propozycje zmierzające do jej obiektywizacji poprzez uwzględnienie "der entstandene bzw. drohende Schaden"²⁵. Przyjęto bowiem, iż naruszenie zobowiązania może być kwalifikowane jako istotne, jeżeli w poważnym stopniu pozbawia wierzyciela tego, co zgodnie z umową mógł oczekiwać ("enttäuschten Erwartungen"). Wynika z tego, że:

Po pierwsze — kwalifikacja naruszonego interesu jako istotnego dokonana ma być niezależnie od "doniosłości" naruszonej klauzuli umownej. W związku z tym: a) o "istotności" naruszenia zobowiązania nie przesądza np. okoliczność, że towar w czasie przewozu nie został zabezpieczony zgodnie z treścią wyraźnej ("istotnej") klauzuli umownej, jeżeli w czasie przewozu nie został uszkodzony²⁶; b) naruszenie "nieistotnego" obowiązku może

²² R. H. Graveson, F. I. Colin, D. Graveson, *The Uniform Lams on International Sales Act 1907: A Commentary*, London 1968, s. 55 i n.

²³ R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 101.

²⁴ Por. np. J. Aicher, *Leistungstörungen aus der Verkäufersphäre. Ein Beitrag zur wesentlichen Vertragsverletzung und zur aliud-Lieferung im UN-Kaufrechtsübereinkommen*, w: *Das Einheitliche Wiener Kaufrecht. Neues Recht für den internationalen Warenkauf*, pod red. H. Hoyera i W. Pascha, Wien 1992, s. 123. Autor zwraca uwagę, że użyte w art. 25 pojęcie "Nachteil" pełni rolę swoistego filtra: ma za zadanie tylko w wyjątkowych sytuacjach umożliwić wierzycielowi skorzystanie z prawa odstąpienia od umowy, prawa żądania wydania towaru wolnego od wad oraz przeszkodzić w przeniesieniu niebezpieczeństwa na kupującego - niezależnie od tego, czy przysługuje mu roszczenie odszkodowawcze.

²⁵ R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 101.

²⁶ Chyba, że chodzi o dostawę towarów, które mają być dalej sprzedane; J. Aicher, *Leistungstörungen*, s. 129.

natomiast prowadzić do naruszenia istotnego interesu wierzyciela (jeżeli w praktyce taka sytuacja nie ma miejsca, to tylko z uwagi na konsekwencje wymaganej w art. 25 "przewidywalności")²⁷.

Po drugie — o "istotności" naruszenia zobowiązania nie przesądza treść naruszonego obowiązku, np. obowiązek dostarczenia towaru określonego gatunku lub w określonym czasie. W konkretnym wypadku może bowiem okazać się, że przyszedł odbiorca kupującego godzi się na pewną "tolerancję gatunku" towaru lub, że opóźniło się rozpoczęcie imprezy, na którą miały być dostarczone dekoracje²⁸.

3. Utrata interesu a możliwość usunięcia wady dostarczonego towaru

Zgodnie z art. 48 konwencji, sprzedawcy przysługuje prawo do usunięcia wadliwości spełnionego świadczenia także po upływie terminu jego wykonania ("Nacherfüllungsrecht"). Przepis ten znajdzie zastosowanie po zrealizowaniu się określonych w nim przesłanek oraz "z zastrzeżeniem art. 49". Przypomnijmy, że art. 49 konwencji daje kupującemu prawo do odstąpienia od umowy, jeżeli niespełnienie obowiązku przez sprzedawcę stanowi istotne naruszenie zobowiązania. Biorąc pod uwagę miejsce (stosunek) poszczególnych sankcji w systemie odpowiedzialności kontraktowej sprzedawcy można powiedzieć, że art. 48: 1) określa priorytet "Nacherfüllung" przed roszczeniem o obniżenie ceny oraz odszkodowania; 2) nie wyłącza dochodzenia odszkodowania, jeżeli nie zostanie ona w tym trybie przez sprzedawcę usunięta²⁹; 3) rodzi zarazem wątpliwość, czy przy kwalifikacji naruszenia zobowiązania jako "istotnego" należy brać pod uwagę okoliczność, że wady (także: "aliud") świadczenia można usunąć. Dla ilustracji posłużmy się przykładem J. O. Honnolda³⁰: Termin dostawy dużej i drogiej maszyny został wyznaczony na 1 czerwca. Sprzedawca wykonał zobowiązanie w tym terminie. Podczas rozruchu w dniu 15 czerwca okazało się, że maszyna nie funkcjonuje z uwagi na wadę jednej z jej części. Kupujący poinformował o tym sprzedawcę żądając natychmiastowej wymiany tej części. Następnie zrezygnował z tego żądania i nie pozwolił sprzedawcy na jego realizację, chociaż wyznaczony krótki termin dla wykonania wymiany nie kolidował z jego planami użycia maszyny. Powołując się natomiast na "istotne naruszenie umowy" oświadczył, iż odstępuje od umowy i zażądał odebrania maszyny przez sprzedawcę oraz zwrotu zapłaconej ceny. Powstaje pytanie: czy żądanie kupującego jest w takiej sytuacji uzasadnione? W tej wielce kontrowersyjnej, a zarazem mającej doniosłe znaczenie praktyczne kwestii zgłaszano cały wachlarz propozycji:

²⁷ Ibidem, s. 129.

²⁸ J. Aicher, *Leistungstörungen*, s. 132. Podejmowane w literaturze klasyfikacje "istotnych naruszeń zobowiązania" dokonywane z uwagi na treść naruszonych obowiązków odnoszą się więc do sytuacji typowych (np. R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 105 i il.).

²⁹ M. Karollus, *Un-Kaufrecht: Vertragsaufhebung und Nacherfüllungsrecht bei Lieferung mangelhafter Ware*, *Zeitschrift für Wirtschaft* 1993, nr 7, s. 491.

³⁰ J. O. Honnold, *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, Deventer-Boston 1991, s. 259.

a) dla kwalifikacji naruszenia zobowiązania jako istotnego nie ma znaczenia, czy wady dostarczonego towaru można usunąć;

b) okoliczność tę należy brać pod uwagę tylko wówczas, gdy rzecz da się naprawić, a nie, gdy chodzi o dostarczenie towaru wolnego od wad;

c) należy brać pod uwagę wszystkie możliwości usunięcia wady: 1) gdy sprzedawca wystąpi ze stosowną ofertą, 2) w każdej sytuacji.

Ad a) Zwolennicy tego poglądu³¹ wskazują, że po pierwsze - sformułowanie art. 48 ("z zastrzeżeniem art. 49") zostało wprowadzone do ostatecznego tekstu konwencji celowo, na konkretny wniosek, nie powinno się zatem w drodze interpretacji doprowadzać do jego eliminacji; po drugie - celem wprowadzonej zmiany była ochrona interesów kupującego poprzez przyznanie priorytetu stosowania art. 49; po trzecie - na odmienną interpretację nie pozwala art. 46 konwencji, zgodnie z którym kupującemu przysługuje prawo do żądania towaru wolnego od wad ("Ersatzlieferung") tylko wówczas, gdy ma miejsce istotne naruszenie zobowiązania. Przyjęcie, iż możliwość usunięcia braku jest konstytutywną cechą "istotności" (przy założeniu, że pojęciu temu przypisuje się w art. 46 i 49 takie samo znaczenie), prowadziłyby bowiem do paradoksalnego wniosku, że "możliwość 'der Ersatzlieferung' powinna wyłączać roszczenie o 'Ersatzlieferung'"³².

Ad b) Można tego uniknąć³³ przyjmując, że przy kwalifikowaniu naruszenia zobowiązania jako "istotnego" należy brać pod uwagę tylko to, czy dostarczony towar można naprawić. Kwalifikacji takiej nie wyłącza natomiast okoliczność, że wadę towaru można usunąć w drodze "Ersatzlieferung"³⁴. A zatem, jeżeli wada da się naprawić, naruszenie zobowiązania nie jest istotne i kupującemu przysługuje prawo żądania naprawienia (art. 48 pkt 1). W takiej sytuacji interes kupującego zostanie zaspokojony bez potrzeby zwrotu towaru (np. maszyny). Jeżeli natomiast wadę można usunąć tylko wymieniając towar na wolny od wad, naruszenie zobowiązania jest istotne, a kupującemu przysługuje prawo do natychmiastowego odstąpienia od umowy³⁵.

Ad c) Po pierwsze — zgłoszono propozycję, by dylemat co do stosunku zakresów zastosowania art. 49 i 46 rozstrzygnąć przyjmując, że możliwość usunięcia wady dostarczonego towaru należy brać pod uwagę tylko wówczas, gdy sprzedawca wystąpi z taką ofertą³⁶. W wypadku dostarczenia towaru wadliwego (naruszającego zobowiązanie w sposób "istotny"³⁷) kupującemu przysługuje zarówno prawo odstąpienia od umowy, jak i prawo żądania wymiany towaru na wolny od wad. Wystąpienie sprzedawcy z ofer-

³¹ R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 101 i n. oraz inni przytaczani tam autorzy.

³² U. Huber, *ibidem*, s. 469.

³³ Zwraca na to uwagę M. Karolius, *UN-Kaufrecht*, s. 492.

³⁴ U. Huber, *Die Haftung des Verkäufers nach dem Kaufrechtsübereinkommen der Vereinten Nationen und nach deutschem Recht*, Berlin-New York 1991, s. 11. Przy okazji należy zwrócić uwagę na spostrzeżenie R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 103, że w trybie "Ersatzlieferung" można usunąć każdą wadę dostarczonego towaru.

³⁵ U. Huber, *Kommentar*, s. 469.

³⁶ J. O. Honnold, *Uniform*, s. 259, gdzie przypomina (przypis 7) o odrzuceniu definicji "istotnego naruszenia zobowiązania" zawierającego postanowienie: "all the circumstances, including a reasonable offer to cure".

³⁷ M. Karollus, *Un-Kaufrecht*, s. 495: "Der Mangel wäre also zunächst "statisch" zu beurteilen, die Möglichkeit der Mängelbehebung daher auszublenden".

ta "wyłącza"³⁸ jednak możliwość kwalifikowania takiego naruszenia jako istotnego. Nie wchodzi więc w grę sankcje przewidziane w art. 49 i 46, co jednak nie wpływa na zakres obowiązku sprzedawcy, który jest związany swym oświadczeniem woli (zakaz *venire contra factum proprium*)³⁹.

Po drugie — zwolennicy tezy⁴⁰ o celowości uwzględniania w każdej sytuacji możliwości usunięcia wady podnoszą w szczególności, że:

- jako bezzasadne uznaje się przypisywanie szczególnego znaczenia ofercie złożonej przez sprzedawcę. Krytykowana jest zarówno sama zasada uzależnienia prawa kupującego do odstąpienia od tego, czy sprzedawca wystąpi z ofertą⁴¹, jak i konsekwencje realizacji tej zasady⁴²;
- zastrzeżenia budzi teza o ograniczaniu uwzględniania możliwości usunięcia wady tylko do sytuacji, gdy da się ją naprawić. Usunięcie wady w drodze wymiany towaru na wolny od wad jest z reguły korzystniejsze dla kupującego; dlaczego więc właśnie ten korzystniejszy wariant nie miałyby wyłączać prawa do natychmiastowego odstąpienia od umowy? Jeżeli już wprowadzać zróżnicowanie, to "odwrotnie"⁴³;
- kwalifikacja naruszonego interesu kupującego jako "istotnego" powinna być dokonywana jednolicie, bez względu na to, czy przyczyną tego naruszenia była wadliwa dostawa ("Schlechtlieferung"), czy też jej niewykonanie w ogóle ("Nichtlieferung")⁴⁴. W tym ostatnim wypadku - zgodnie z art. 49 pkt 1b — kupujący może odstąpić od umowy dopiero po upływie wyznaczonego terminu dodatkowego ("Nachfrist"), lub gdy sprzedawca oświadczy, że w ciągu tego terminu towaru nie dostarczy: "nie ulega więc wątpliwości, że w wypadku 'Nichtlieferung' uwzględniono możliwość dostarczenia po terminie ('Nachlieferungsmöglichkeit')"⁴⁵. Skłania to do następujących wniosków:

Po pierwsze — jeżeli art. 49 pkt 1b bierze pod uwagę, że istnieje możliwość zaspokojenia interesu kupującego po terminie określonym w umowie, to okoliczność tę należy również uwzględnić przy kwalifikacji interesu naruszonego wskutek dostarczenia towaru wadliwego (art. 49 pkt 1a)⁴⁶.

Po drugie — instytucja "Nacherfüllung" pełni w międzynarodowym obrocie szczególną rolę. Między innymi ma przeciwdziałać wykorzystaniu przez kupującego prawa do odstąpienia od umowy w celach spekulacyjnych⁴⁷. Byłoby zatem niezrozumiałe, gdyby jej oddziaływanie było wyłączone w wypadku dostarczenia towaru wadliwego;

³⁸ Lub "zawieszca". Tak C. Bianca, M. Bonell, *Commentary on International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention*, Milan 1987.

³⁹ M. Karollus, *Un-Kaufrecht*, s. 495.

⁴⁰ Moim zdaniem tezę tę można uzasadnić opisując "istotność" naruszenia zobowiązania (art. 25) bez odwoływania się do przepisów regulujących skutki takiego kwalifikowanego naruszenia.

⁴¹ U. Huber, *Kommentar*, s. 434-435.

⁴² M. Karollus, *Un-Kaufrecht*, s. 495 ("provoziert man einen Wettlauf zwischen Käufer und Verkäufer").

⁴³ *Ibidem*, s. 492.

⁴⁴ "...die Interessenlage bei Nichtlieferung und Schlechtlieferung im großen und ganzen gleich zu beurteilen ist"; *ibidem*, s. 493.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 492, 494, 496.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 492 i 493, gdzie autor ilustruje swą tezę przykładem o dostawie papieru raz w innym gatunku, a drugi raz z opóźnieniem z uwagi na usterkę dostrzeżoną przez sprzedawcę jeszcze w magazynie.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 493.

w art. 46 pkt 2 konwencji przesłanka "istotne naruszenie zobowiązania" pełni inną rolę niż w art. 49 pkt 1b. Ogranicza mianowicie prawo sprzedawcy do usunięcia wady poprzez jego naprawę⁴⁸; proponowana wykładnia nie stoi w sprzeczności z treścią dokumentów z konferencji poprzedzających uchwalenie tekstu końcowego konwencji⁴⁹.

IV. PRZEWIDYWALNOŚĆ ISTOTNEGO NARUSZENIA INTERESU

1. Przewidywalność naruszenia interesu wierzyciela w rozumieniu art. 25 konwencji należy odróżniać od przewidywalności szkody jako przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej (art.74)⁵⁰.

2. Formuła art. 25 ma na celu zarówno ochronę interesu sprzedawcy (miernik subiektywny: przewidywalność dłużnika), jak i kupującego (miernik obiektywny: przewidywalność "osoby rozsądnej")⁵¹. Dla kwalifikacji naruszenia zobowiązania jako istotnego wystarczy przewidywalność przez jeden z tych podmiotów. Tak więc np. nadzwyczaj ostrożny dłużnik nie może wywodzić korzystnych dla siebie skutków wykazując, że osoba rozsądna w takiej samej sytuacji takich skutków nie przewidziała: "obiektywny test nie może zastąpić subiektywnego — on go uzupełnia"⁵².

3. W konwencji wiedeńskiej nie została uregulowana kwestia chwili miarodajnej dla badania przewidywalności. Bardziej przekonujące są argumenty wskazujące na moment zawarcia umowy: sprzedawca powinien znać zakres rozkładu ryzyka już przy zawarciu umowy⁵³.

V. UWAGA KOŃCOWA

Konwencja zawiera swoiste dyrektywy jej wykładni (art. 7)⁵⁴; wydaje się jednak zasadne zwrócenie uwagi na te instytucje prawa polskiego, które znajdują "odpowiednik" w wyżej omówionych postanowieniach konwencji.

1. Odpowiedzialność kontraktowa obejmuje wszystkie postacie niewykonania i nienależytego wykonania zobowiązania umowy sprzedaży. Zarazem jednak z określonymi postaciami naruszenia ustawa wiąże bądź szczególny reżim tej odpowiedzialności (zwłoka, niemożliwość), bądź - jak przy sprzedaży rzeczy wadliwej - odpowiedzialność z tytułu rękojmi.

⁴⁸ J. Aicher, *Leistungstörungen*, s. 141; M. Karollus, *Un-Kaufrecht*, s. 496.

⁴⁹ Przytaczany jest przykład o możliwości zreperowania części dostarczonej maszyny: "There was widespread agreement that whether a breach is fundamental should be decided in the light of the seller's offer to cure [...] and that the buyer's right to avoid the contract [...] should not nullify the seller's right to cure"; J. O. Honnold, *Uniform*, s. 375.

⁵⁰ Por. wzmiankę na ten temat J. Napierały, *Odpowiedzialność odszkodowawcza sprzedawcy w świetle postanowień konwencji wiedeńskiej*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1993, z. 4, s. 82 - 83, oraz przytoczoną tam literaturę.

⁵¹ R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 105.

⁵² J. Aicher, *Leistungstörungen*, s. 133.

⁵³ R. Holthausen, *Die wesentliche Vertragsverletzung*, s. 105.

⁵⁴ A. Kaczorowska, *Jednolitość wykładni przepisów konwencji wiedeńskiej z 1980 roku*, *Państwo i Prawo* 1992, nr 10, s. 71 i n.

2. W przeciwieństwie do uregulowań konwencji, interesy kupującego po wydaniu towaru chronione są poprzez instytucję odrębną⁵⁵. Należy jednak odnotować praktykę orzecniczą prowadzącą do wypierania instytucji rękojmi⁵⁶, jak i sugestie o dopuszczeniu możliwości stosowania reguł odpowiedzialności kontraktowej także po przyjęciu towaru wadliwego przez kupującego⁵⁷.

3. Odstąpienie od umowy przewidziane jest jako instytucja zarówno odpowiedzialności kontraktowej, jak i rękojmi. Znajduje ona zastosowanie między innymi w sytuacji, gdy wykonanie zobowiązania przez jedną ze stron nie miałoby dla drugiej strony znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez nią cel umowy, wiadomy stronie naruszającej zobowiązanie (art. 491 § 2, art. 492, art. 493 § 2). Brak interesu kupującego w realizacji zobowiązania jako przesłankę odstąpienia od umowy przewiduje również art. 562 k.c.

4. Zgodnie z art. 560 § 1 zd. 2 k.c. kupujący nie może od umowy odstąpić, jeżeli sprzedawca oświadczy gotowość natychmiastowej wymiany rzeczy wadliwej na rzecz wolną od wad albo niezwłocznie wady usunie⁵⁸.

A FUNDAMENTAL BREACH OF CONTRACT AS A PREMISE OF CONTRACTUAL LIABILITY UNDER THE VIENNA CONVENTION

S u m m a r y

The use of a uniform institution of a "breach of contract" does not rule out the practicability of combining specific sanctions with certain types of breach. In this respect a fundamental breach plays an important role in the Vienna Convention. The article aims at systemizing the problems arising in the practical application of this institution.

A fundamental breach is singled out on its basis of its result, namely: (1) the loss of either party's interest; (2) which was unpredictable.

The combination of certain sanctions with a qualified form of an infringement to the creditor's interest gives rise to the question about the criterion of such qualification. Four criteria were considered during discussions about the uniform law for contracts of sale. The Convention decided in favour of the degree of dissatisfaction of the creditor's expectations related to performance as the criterion of a "fundamental" breach. The degree of dissatisfaction depends for instance on the possibility of removing a defect from delivered goods. The last opinion can be proven by descri-

⁵⁵ A. Ohanowicz, *Rękojmia przy sprzedaży a odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie świadczenia*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1962, z. 2, s. 19 i n.; por. także A. Brzozowski, *Odpowiedzialność przyjmującego zamówienie za wady dzieła*, Warszawa 1986, s. 69 i n.

⁵⁶ J. Naworski, *Uprawnienia zamawiającego z tytułu wad obiektu budowlanego (uwagi na marginesie wyroku Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 1991, III CRN 500/90)*, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 1992, nr 10 -12, s. 200 i n.; por. także J. Dąbrowa, *Rękojmia za wady a odpowiedzialność ex contractu w stosunkach między jednostkami gospodarki społecznej*, w: *Rozprawy z prawa cywilnego; Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, Warszawa 1985, s. 184.

⁵⁷ S. Włodyka, *Współdział Państwowego Arbitrażu Gospodarczego w kształtowaniu prawa*, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 1979, nr 8 - 9, s. 232.

⁵⁸ Bliżej na ten temat J. Skąpski, *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Ossolineum 1976, s. 139 i przytoczona tam literatura.

bing the fundamental nature of breach without making reference to provisions relating to sanctions in case of such breach.

Institutions of Polish law having their counterparts in the Convention are presented in the conclusion.